

УДК 342.95:351.741(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.50>

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ КЕРУВАННЯ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ У СТАНІ, ЩО ЗАГРОЖУЄ БЕЗПЕЦІ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Лепіш Н.Я.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисципліна
Львівського державного університету внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0002-5754-3511

Проць І.М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисципліна
Львівського державного університету внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0002-6483-0121

Лепіш Н.Я., Проць І.М. Заходи адміністративного попередження керування транспортним засобом у стані, що загрожує безпеці дорожнього руху.

У статті з позиції сучасної теорії адміністративного права та розглянуто, на основі чинного законодавства та нормативних вимог Європейського Союзу, теоретичні та практичні аспекти правового регулювання заходів адміністративного попередження керування транспортним засобом у стані, що загрожує безпеці дорожнього руху. Актуальність теми зумовлена необхідністю удосконалення законодавства щодо комплексного теоретичного обґрунтування впровадження адміністративно-попереджувальних заходів щодо керування транспортним засобом у стані, що загрожує безпеці дорожнього руху. Мета статті – дослідження системи заходів превентивного характеру у сфері безпеки дорожнього руху. У ході дослідження застосовано методологію комплексного системного аналізу правових явищ із застосуванням загально юридичних і спеціальних методів дослідження правових відносин у сфері безпеки дорожнього руху. Наявність права на керування транспортними засобами наділяє особу особливим адміністративно-правовим статусом, який встановлює сукупності спеціальних прав і обов'язків, визначених законодавством. Указано, що превентивна діяльність полягає у застосуванні комплексу соціальних, адміністративно-правових, організаційних, інформаційних заходів. Розглянуто застосування технічних засобів призначених для профілактики дорожньо-транспортних пригод при керуванні транспортними засобами водієм у стані втоми чи хвороби. Наголошено на доцільності розвитку дорожньої інфраструктури для відпочинку водіїв. Зазначено, що в умовах сьогодення актуальним є запровадження алкозамків, як засіб боротьби з керуванням у стані сп'яніння. Розглянуто застосування телемедицини

технологій при проведенні передрейсового медичного огляду. Виявлення медичними працівниками станів водіїв, які створюють загрозу безпеці дорожнього руху можуть стати ефективним попереджувальним заходом. Подальше дослідження повинного розвивати засади впровадження нових заходів попередження дорожньо-транспортних пригод.

Ключові слова: превентивна діяльність, дорожня інфраструктура, передрейсовий медичний огляду, телемедицині технології, захворювання.

Lepysh N.Ya., Prots I. Measures of administrative prevention of driving a vehicle in a condition that threatens road safety.

In the article, based on the current theory of administrative law, the theoretical and practical aspects of the legal regulation of administrative prevention measures for driving a vehicle in a condition that threatens road safety considered, based on the current legislation and regulatory requirements of the European Union. The topicality of the topic is due to the need to improve the legislation regarding the comprehensive theoretical justification of the implementation of administrative and preventive measures regarding driving a vehicle in a condition that threatens road safety. The purpose of the article is to study the system of preventive measures in the field of road safety. In the course of the study, the methodology of a complex systematic analysis of legal phenomena applied using general legal and special methods of researching legal relations in the field of road safety. The presence of the right to drive vehicles gives a person a special administrative-legal status, which establishes a set of special rights and obligations defined by legislation. It indicated that preventive activity consists in the application of a complex of social, administrative-legal, organizational, and informational measures. The application of technical means intended for

the prevention of traffic accidents when driving vehicles by a driver in a state of fatigue or illness considered. Emphasis placed on the expediency of road infrastructure development for drivers' recreation. It noted that in today's conditions, the introduction of immobilizers is relevant as a means of combating drunken driving. The application of tele medical technologies during the pre-flight medical examination is considered. Identification by medical workers of driver conditions that pose a threat to road safety can be an effective preventive measure. Further research should develop the principles of implementing new measures to prevent traffic accidents.

Key words: preventive activity, road infrastructure, pre-trip medical examination, tele medical technologies, diseases.

Постановка проблеми. У зв'язку зі зростанням кількості автотранспорту, що перебуває в особистому користуванні громадян, сьогодні як ніколи актуальним є вирішення завдань щодо забезпечення охорони життя, здоров'я та майна громадян, захисту інтересів суспільства та держави у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів через попередження дорожньо-транспортних пригод, а також зниження тяжкості наслідків. Кожен із дорожньо-транспортних пригод, враховуючи використання джерела підвищеної небезпеки, є каталізатором для настання суспільно небезпечних наслідків для учасників дорожнього руху. Актуальність теми дослідження обумовлена високим рівнем кількості вчинених правопорушень у сфері, що розглядається.

Стан опрацювання проблематики. Проблема забезпечення безпеки дорожнього руху постійно є в полі зору науковців, зокрема їй приділяли увагу: С.М. Гусаров, М.М. Долгополова, М.В. Ковалів, О.В. Кузьменко, В.Ю. Кікінчук, А.М. Луцик, М.А. Микитюк, О.І. Остапенко, Д.І. Сирота, О.Ю. Салманова, Ю.А. Тихомиров, Е.В. Талапін, Я.І. Хом'як, Х.П. Ярмачі та багато інших. Однак, у юридичній літературі відсутнє комплексне дослідження, присвячене питанню заходів адміністративного попередження керування транспортним засобом у стані, що загрожує безпеці дорожнього руху.

Метою статті є дослідження заходів адміністративного попередження керування транспортним засобом у стані, що загрожує безпеці дорожнього руху.

Виклад основного матеріалу. Проблематика, пов'язана з протидією адміністративним правопорушенням, є традиційною для української науки адміністративного права. У її межах досліджено численні аспекти згаданого питання, починаючи від детального аналізу законодавства про адміністративні проступки і закінчуючи особли-

востями окремих категорій осіб, що виступають реальними або потенційними правопорушниками [1, с. 543].

Протидія керуванню транспортними засобами у стані, що створює загрозу безпеці дорожнього руху, вимагає вироблення та реалізації комплексу адміністративно-правових заходів, покликаних знизити аварійність на автомобільному транспорті та тяжкість наслідків цих подій. Заходи адміністративного попередження займають особливе місце, оскільки спрямовані на профілактику протиправних діянь. Негативні соціально-правові явища зумовлюють наявність у праві цілей попередження правопорушень, забезпечення правомірної поведінки в суспільстві, усунення прогалин у праві, колізій, недосконалості законодавства. Превентивне регулювання як випереджальний правовий вплив зумовлений негативними явищами [2, с. 42].

Профілактична робота полягає у застосуванні комплексу заходів соціальних, правових, організаційних, інформаційних, не передбачає примусовість їх характеру. Реалізації комплексу профілактичних заходів передбачена планом заходів з реалізації Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року [3].

Правове інформування є одним із ключових елементів превенції дорожньо-транспортних пригод, пов'язаних з керуванням транспортними засобами водіями, які перебувають у стомленому чи болісному стані, стані сп'яніння. Воно включає роботу, спрямовану на роз'яснення учасникам дорожнього руху ризиків керування джерелом підвищеної небезпеки водієм у одному із зазначених станів. До цієї групи можна віднести комплекс профілактичних заходів, спрямованих на підвищення рівня правосвідомості учасників дорожнього руху: формування у водіїв професійних компетенцій, неприйняття порушення заборони на керування транспортними засобами в стані, що створює загрозу безпеці дорожнього руху, привертання громадської уваги до цієї проблеми, об'єднання зусиль суспільства та органів публічної влади, спрямованих на вирішення.

Досягти поставленої мети можливо шляхом проведення активної соціальної реклами, що містить офіційні відомості про негативні наслідки, які настали внаслідок керування транспортними засобами у стані сп'яніння, хвороби та втоми. Для реалізації зазначеного завдання доцільне доведення інформації: порівняння небезпеки впливу на організм водія втоми та хвороби зі знаходженням у стані сп'яніння; роз'яснення найбільш ефективних способів і засобів боротьби зі втомою; інформування учасників дорожнього руху про перші ознаки стомлення або хвороби; доведення статистичної інформації про негативні наслідки керування транспортними засобами у стані, що створює загрозу безпеці дорожньо-

го руху; роз'яснення адміністрації компаній, які здійснюють вантажні та пасажирські перевезення про необхідність встановлення та використання на транспортних засобах тахографів, дотримання режиму праці та відпочинку.

Використання досягнень науки визначає напрям, що включає сукупність заходів, спрямованих на профілактику дорожньо-транспортних пригод та травматизму при керуванні транспортними засобами у стані втоми чи хвороби з використанням технічних засобів. Одним із етапів профілактики дорожньо-транспортних пригод має стати повсюдне застосування в автомобілях технічних систем контролю стану водія, які мають сповіщати про настання хворобливого чи стомленого стану. Автовиробники Mercedes-Benz, Volvo, Lexus, Volkswagen працюють у цьому напрямі, впроваджуючи інноваційні рішення, спрямовані на контроль фізичного стану водія, визначення ступеня втоми.

Системи покликані виявити настання втоми водія та попередити сон за кермом. Використання передбачає оцінку дій водія, зміни манери керування транспортним засобом, що аналізуються програмним забезпеченням на основі показань датчиків, камер відеоспостереження. Виявивши відповідні відхилення у поведінці водія, електронні системи можуть запропонувати зупинити автомобіль для відпочинку шляхом подачі попереджувального звукового сигналу або виведення інформації на панель приладів. Більш досконалі системи безпеки пропонують екстрену допомогу водієві. Наприклад, визначивши, що водій не може керувати транспортним засобом, електронна система керування вживає заходів до зниження швидкості та зміни траєкторії руху до зупинки. Водночас автомобіль попереджає про створення аварійно-небезпечної ситуації шляхом подачі звукових та візуальних сигналів.

Законодавче закріплення обов'язку автовиробників передбачати наявність зазначених технічних рішень стане одним із елементів системної реалізації заходів щодо зменшення кількості дорожньо-транспортних пригод та зниження тяжкості наслідків.

Підвищення рівня пасивної та активної безпеки транспортних засобів, впровадження нових інноваційних автоматичних систем надання допомоги водієві розглядаються як фактори, які мають призвести до зниження рівня соціального ризику у сфері безпеки дорожнього руху.

Профілактика аварійності, спричиненої хворобливим чи стомленим станом водіїв, вимагає вжиття заходів, спрямованих на її покращення. Це передбачає створення на ділянках доріг усіх категорій місць, призначених для відпочинку водіїв. Чинний стандарт ГБН В.2.3-37641918-549:2018 передбачає створення для відпочинку учасників дорожнього руху майданчиків і об'єктів сервісу на

відстані 20–50 км, але такі вимоги не реалізовані повсюдно, що ставить під сумнів можливість дотримання режиму праці та відпочинку [4].

У країнах Європейського Союзу запровадили адміністративно-правову заборону на відпочинок у кабінах транспортних засобів для водіїв, які здійснюють міжнародні перевезення. За порушення передбачено значні грошові штрафи, що накладаються на водія та на власника транспортного засобу [5]. Розвиток дорожньої інфраструктури має супроводжуватися комплексом соціально-пропагандистських заходів, спрямованих на превенцію дорожньо-транспортного травматизму без застосування заходів примусу.

Вжиття превентивних заходів, спрямованих на профілактику фактів керування транспортними засобами водіями, які перебувають під впливом лікарських препаратів, що погіршують швидкість реакції та уваги, пов'язане з низьким рівнем правової інформованості громадян.

Правове інформування має включати відомості про характер і ступінь впливу лікарських препаратів на організм людини та тривалість такого впливу, період виведення хімічних речовин. Нормативні акти охорони здоров'я встановлюють вимоги до упаковки лікарських препаратів і маркувальних позначень, які виробники повинні дотримуватися. Законодавець допускає нанесення на упаковку спеціальних написів і знаків, але у ряді випадків передбачає як обов'язковий інформаційний елемент, який доводиться до споживача відповідним маркуванням як умова безпечного використання товару.

Незважаючи на ефективність профілактичних заходів, зниження аварійності неможливе без застосування заходів адміністративного примусу. Попередження фактів зловживання алкогольною продукцією є одним із пріоритетних заходів державної політики, спрямованих на зниження масштабів споживання спиртовмісної продукції та профілактику алкоголізму серед населення, у тому числі осіб, допущених до керування транспортними засобами.

Удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності, спрямованої на підвищення ефективності державної політики у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, вимагає впровадження та використання технічних засобів, покликаних протидіяти фактам керування транспортними засобами у стані алкогольного сп'яніння. Одним з можливих рішень, покликаних стати превентивним заходом, спрямованим на профілактику діянь, що розглядаються, може служити використання спеціальних технічних засобів, що відносяться до алкогольних блокторів замку запалення (далі – алкозамок), які не допускають керування транспортним засобом особою, яка перебуває під впливом.

Алкозамок є різновидом алкотестера, тобто спеціального технічного пристрою, який переві-

ряє вміст алкоголю в повітрі, що видихається та в разі знаходження водія в стані сп'яніння блокує замок запалювання..

У 2008 році в Європейському Союзі було прийнято стандарт EN 50436-2 Alcohol Interlocks, який встановив єдині вимоги до характеристик та методику використання блокувачів замку запалювання [6]. Він залишив можливість використання алкозамку як добровільної альтернативи повній забороні на керування транспортним засобом. Виконавши низку умов, водій, покараний за керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння, має можливість реалізувати право на «контрольоване водіння», яке передбачає добровільну згоду на встановлення алкозамку та прийняття зобов'язань щодо керування транспортними засобами, обладнаними такими засобами.

Медичний огляд як адміністративно-попереджувальний захід передбачає проведення медичного огляду водія щодо наявності медичних протипоказань та обмежень до керування транспортним засобом, встановлених Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів [7].

Даний вид обстеження є по суті епізодичним і застосовується при отриманні або заміні посвідчення водія, після закінчення терміну позбавлення спеціального права, для прийняття рішення про відсутність раніше виявлених протипоказань до керування транспортними засобами за результатами проведеного лікування.

Положення закріплює поняття медичних протипоказань, до яких відносить перелік захворювань, наявність яких зумовлює неможливість керування особою транспортним засобом, видів захворювань, що спричиняють неможливість безпечного керування транспортними засобами певних категорій.

Якщо при проведенні обов'язкового періодичного медичного огляду у водія виявляються ознаки захворювань, які є медичними протипоказаннями або медичними обмеженнями, що раніше не виявлялися, він направляється на обстеження та лікування, а при підтвердженні наявності зазначених захворювань – на позачерговий обов'язковий медичний огляд. На час проведення медичних процедур дія раніше виданого медичного висновку припиняється. У разі підтвердження наявності у водія медичних протипоказань або обмежень, що раніше не виявлялися, висновок анулюється.

Практична реалізація зазначених положень нерідко стикається з недосконалістю законодавства. Однією з причин, що перешкоджають ефективній дії норми, що розглядається, є відсутність відповідного нормативного акта, що містить регламентацію, порядок організації та взаємодії підрозділів поліції та відповідних медичних установ.

Відповідно до Порядку тимчасового вилучення посвідчення водія на транспортний засіб та його

повернення дана процедура здійснюється після втрати підстав припинення дії права на керування, а посвідчення водія повертається особі без перевірки знання правил дорожнього руху при пред'явленні позитивного медичного висновку про можливість допуску до керування транспортними засобами [8].

У юридичній літературі порушується закономірне питання про доцільність перевірки теоретичних знань та умінь таких осіб незалежно від тривалості періоду припинення дії права на керування, оскільки наявна правова прогалина створює небезпеку допуску до керування транспортними засобами водіїв, які внаслідок тривалої бездіяльності втратили теоретичні та практичні навички [9].

Передрейсовий медичний огляд – це один із елементів, спрямованих на запобігання аварійності на автомобільному транспорті. Проходження передрейсового медичного огляду є обов'язковою умовою для осіб, які здійснюють трудову діяльність як водії в організаціях і фізичних осіб-підприємців якщо робота пов'язана з перевезеннями пасажирів або небезпечних вантажів [7].

Передрейсовий медичний огляд включає опитування водіїв про відхилення у стані здоров'я, візуальний огляд, вимірювання температури, артеріального тиску та пульсу. З метою встановлення наявності алкогольного та наркотичного сп'яніння лікарем проводиться комплекс лабораторних досліджень. У разі виявлення у водія станів чи захворювань медичним працівником виноситься висновок про наявність факторів, що перешкоджають трудовій діяльності, пов'язаній з керуванням транспортними засобами. Наказ, що розглядається, прямо не передбачає усунення водія від експлуатації транспорту на певний термін, а лише обумовлює неможливість видачі особі дорожнього листа з відміткою про проходження передрейсового медичного огляду [7].

Розвиток комунікаційних технологій зумовив проникнення в усі сфери, зокрема в охорону здоров'я. Наслідком цього стала розробка програмно-апаратних комплексів, щодо передрейсових оглядів водіїв, із застосуванням телемедичних технологій [10].

Весь процес проходження передрейсового медичного огляду через Інтернет здійснюється віддаленим способом. Робота програмно-апаратного комплексу дозволяє особі самостійно вимірювати необхідні показники. Програмне забезпечення автоматично ідентифікує водія та передає отримані результати медичному працівнику для підготовки висновку про можливість допуску до управління джерелом підвищеної небезпеки. Одночасно ведеться відеозапис проходження передрейсового медичного огляду.

Відомості про огляди та результати зберігаються у базі даних, доступ до якої мають компетент-

ні державні органи. Впровадження зазначених технологій породжує низку питань. Не зрозуміла ефективність обстеження без участі медичного працівника, оскільки важко визначити дистанційно наявність низки захворювань, про які водій не повідомив, перебування у стані наркотичного сп'яніння.

Наявність в особи права на керування транспортними засобами наділяє особливим адміністративно-правовим статусом, який визначає наявність сукупності спеціальних прав та обов'язків, що закріплюються законодавством. На водія як суб'єкта, наділеного правом використання джерела підвищеної небезпеки, покладається обов'язок підтримувати стан здоров'я на рівні достатньому для безпечного керування транспортним засобом. Ключовою умовою права є відсутність відповідних медичних протипоказань. Перелік включає: психічні розлади та розлади поведінки; психічні розлади та розлади поведінки, пов'язані з вживанням психотропних речовин; хвороби нервової системи; хвороби ока та додаткового апарату [7].

Відповідно до положень ст. 1187 «Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки» Цивільного кодексу України транспортний засіб є джерелом підвищеної небезпеки, у зв'язку з чим допуск до управління осіб, які страждають на розлади психіки та перебувають під диспансерним наглядом лікаря психіатра-нарколога, створює реальну загрозу суспільним відносинам, що охороняються державою у галузі дорожнього руху [11].

Наявність в особи зазначених захворювань та станів є достатньою підставою для припинення впливу права на керування транспортними засобами. На підставі Кодексу адміністративного судочинства України прокурору надано можливість звертатися до суду з адміністративною позовною заявою з метою захисту прав, свобод та законних інтересів невизначеного кола осіб. Приводом для позову є документально підтверджений факт знаходження особи на диспансерному обліку в закладах охорони здоров'я у зв'язку з розладом психіки, алкоголізмом чи наркоманією, наділеного спеціальним правом. Питання припинення дії спеціального права таких осіб не повною мірою законодавчо врегульовано, оскільки не визначені органи та посадові особи, які уповноважені контролювати наявність права на керування транспортним засобом у водіїв, які мають медичні протипоказання.

Вилучення та повернення посвідчення водія необхідно розглядати як складову частину заходів адміністративного попередження, пов'язаних з керуванням транспортними засобами у стані сп'яніння.

Вилучення посвідчення водія є одним з етапів виконання адміністративного покарання, пов'язаного з позбавленням особи спеціального права

керування транспортними засобами, яке виражається у примусовому приміщенні документа на зберігання до підрозділу патрульної поліції протягом періоду, зазначеного у постанові суду. Примусове вилучення представляє превентивну міру реалізації заборони на керування транспортними засобами.

Повернення посвідчення водія особі, позбавленій спеціального права, здійснюється після закінчення терміну покарання та перевірки знань Правил дорожнього руху. Введення правила обумовлено тим, що вид адміністративного покарання, що розглядається, призначається за систематичне порушення Правил, що свідчить про незнання або свідоме ігнорування.

Особливий порядок повернення посвідчення водія є необхідним заходом нейтралізації створених правопорушниками загроз у сфері безпеки дорожнього руху, попередження вчинення повторних порушень.

Висновки. Виявлення станів водіїв, які створюють загрозу безпеці дорожнього руху, медичними працівниками буде ефективним адміністративно-попереджувальним заходом. Працівники медичних організацій мають стати провідною ланкою у вирішенні зазначеної проблеми. Це пов'язано з тим, що установи системи охорони здоров'я є основним елементом надання медичної допомоги населенню. Лікарі першими отримують інформацію про характер захворювання, ступеня травми осіб, які звертаються до них. Узагальнивши дані обстежень, лабораторних, діагностичних досліджень та поставивши діагноз, вони можуть визначити стан здоров'я водія транспортного засобу та наявність протипоказань до керування джерелом підвищеної небезпеки.

Лікар, надаючи медичну допомогу, проводить огляд особи. При встановленні захворювання особи, яка може створити загрозу безпеці дорожнього руху, медичний працівник повинен мати право усунення від керування транспортним засобом.

Розвитком положень може бути наділення медичних працівників правом застосовувати запобіжний захід щодо водіїв, яким у результаті консультаційної або лікарської допомоги призначені до лікарські препарати, що знижують швидкість реакції, увагу та впливають на безпечну експлуатацію джерела підвищеної небезпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Остапенко О. . Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
2. Єсімов С.С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 3 (9). С. 40–47/.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Національної транспортної стратегії Украї-

- ни на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2021 р. № 321-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2021-%D1%80#Text>.
4. ГБН В.2.3-37641918-549:2018 Автомобільні дороги. Майданчики для стоянки транспортних засобів і відпочинку учасників дорожнього руху. Загальні вимоги проектування. URL. http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=76713.
  5. Регламент ЄС 2020/1054 від 15 липня 2020 р. про внесення поправок до Регламенту ЄС № 561/2006 щодо мінімальних вимог до максимального денного і щотижневого часу керування, мінімальним перерв, щоденних і щотижневих періодів відпочинку та Регламенту ЄС 165/2014 щодо тахографів. URL. <http://www.asmap.org.ua/index1.php?id=66686>.
  6. Morley S. EN 50436 Alcohol Interlock Standards Evolutions and future vision CENELEC BTTF-116-2. URL. <https://etsc.eu/wp-content/uploads/Stefan-Morley-Alcohol-Interlock-standards-evolution-and-future-vision-2.pdf>.
  7. Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів: Наказ МОЗ України, наказ МВС України від 31.01.2013 р. № 65/80. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13#Text>.
  8. Про затвердження Порядку тимчасового вилучення посвідчення водія на транспортний засіб та його повернення Постановою Кабінету Міністрів від 17 грудня 2008 р. № 1086. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1086-2008-%D0%BF#Text>.
  9. Парасюк В.М., Демків Р.Я., Когут В.М. Безпека дорожнього руху: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 340 с.
  10. Телемедичне консультування як основний інструмент телемедицини. 06.04.2020. URL. <https://telemed24.ua/articles/telemedychne-konsultuvannya>.
  11. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/435-15/sp:max50:n>.